

Nya forskargenerationer

Det nuvarande forskarutbildningssystemet infördes för tjugo år sedan. I artikeln undersöks om målen för detta system har uppnåtts. Bl a visas att genomsnittsåldern för dem som disputerar nu är högre än vad den var vid disputationer i det gamla systemet, vilket klart strider mot ett av syftena med reformen.

År 1970 försvarades de första doktorsavhandlingarna i nationalekonomi enligt den nya ordningen. Riksdagen hade ett år tidigare ersatt licentiatexamen och doktorsgrad med en ny doktorsexamen, som förutom en avhandling också krävde ett genomgången kursprogram. Förhoppningarna på det nya systemet var stora.

I ett par tidigare artiklar i *Ekonomisk Debatt* har jag redovisat erfarenheterna av det nya forskarutbildningssystemet fram t o m år 1985.¹ Denna artikel innehåller en uppföljning som omfattar perioden fram t o m år 1989 och också uppgifter om den återinförda licentiatexamen. Doktors- och licentiatavhandlingar i nationalekonomi från Sveriges lantbruksuniversitet samt från TEMA-H i Linköping har inkluderats denna gång. Den viktigaste utvidgningen är att jämförbara uppgifter har tagits fram för det tidigare forskarutbildningssystemet.²

Forskarutbildningssystemet

Det gamla forskarutbildningssystemet bestod av två examina – licentiatexamen och doktorsgrad. Även om det efter hand

hade vuxit fram ett kursprogram för licentiatexamen så bestod forskarutbildningen främst av seminarier vid sidan om arbetet med avhandlingen. Kraven på doktorsavhandlingar var höga, studietiderna var långa och tenderade att bli längre. De som disputerade var i regel mellan 30 och 40 år. Antalet disputationer var få. Mönstret var gemensamt för flertalet ämnen inom de samhällsvetenskapliga och humanistiska fakulteterna.

Få disputerade och hög genomsnittsålder ledde till svårigheter med att rekrytera en ny generation av forskare och universitetslärare. Det nya systemet skulle enligt planerna vara mera effektivt. Kursprogrammet (1–2 år) och därefter avhandlingsarbete under handledning skulle leda fram till en doktorsexamen efter normalt fyra års studier eller fem år om doktoranden hade assistenttjänst. Standardåldern för en ny doktor skulle

¹ Se Wadensjö [1984] och [1986]. Den första av dessa båda artiklar ger en mer detaljerad genomgång av forhistorien till den nya forskarutbildningen och referenser till utredningarna.

² En betydligt mer detaljerad framställning återfinns i Wadensjö [1990]. I Meddelandeseerien från Institutet för social forskning kommer en förteckning av samtliga licentiatavhandlingar och doktorsavhandlingar 1895–1989 att presenteras senare under 1990.

Professor ESKIL WADENSJÖ är verksam vid Institutet för social forskning, Stockholms universitet.

vara 28 år (29 år om assistenttjänst). Antalet examina skulle öka.

De flesta forskarstuderande enligt den gamla ordningen var män. Ett mål som tillkom var att få fram relativt sett fler kvinnliga forskare.

Ett viktigt led i strävandena att få fram fler och yngre doktorander var att ändra kraven på avhandlingen. Kravet skulle inte längre vara ett bidrag till forskningen utan istället bevis på förmågan att tillämpa vetenskapliga metoder (ett gesällprov men inte mästarprov). Kraven vad galler framställningen av avhandlingen blev mindre strikta. Det blev inte längre nödvändigt att trycka avhandlingen – en stencilerad upplaga var tillräcklig. Tryckningsstödet förändrades också så att det enbart skulle utgå för upp till 160 sidor, som därmed var tänkt som en övre gräns för avhandlingarnas längd. Gränsen för gradualavhandlingen var 320 sidor.

Även i övrigt hade den utredning som föregick reformen synpunkter på avhandlingens form. Sammanläggningsavhandlingar och en publicering på ett internationellt gångbart språk (dvs i praktiken engelska) uppmuntrades.

Också genom att förändra själva disputationen och bedömningen av avhandlingen försökte statsmakterna uppnå målen fler avhandlingar och kortare studietider. Fakultetsopponenter skulle visserligen finnas kvar och nu helst hämtas utanför den egna institutionen men disputationen var tänkt att få mer av seminariekaraktär. De graderade betygen avskaffades och betyget (godkänd/underkänd) skulle sättas av en examinator som oftast varit handledare för den som disputerade.

Om målen från 1969 (och senare) hade uppnåtts så hade en bild av läget nu kunnat se ut på följande sätt:

Antalet forskarexamina skulle ha varit betydligt fler än före 1969. De som avlade examen skulle i regel varit 28–29 år, ungefär lika ofta kvinnor som män. Studietiden skulle ha varit 4–5 år. Avhandlingarna skulle i regel ha varit på engelska,

ofta sammanläggningsavhandlingar och i genomsnitt klart under 160 sidor. Granskningen skulle ha skett i seminarieform med en utifrån kommande opponenter men med flera aktiva deltagare.

I fortsättningen av artikeln skall vi se i vad mån denna bild stämmer med verkligheten och diskutera varför den i flertalet avseenden inte gör det. Innan vi gör denna jämförelse mellan mål och resultat skall dock påpekas att några förändringar har gjorts av forskarutbildningssystemet som kan ha relevans för vissa av avvikelserna. De viktigaste är:

1. Ett återinförande av betygsnämnden från år 1974.
2. Ändrade regler för betygsnämndens sammansättning från år 1984. Handledaren får ej längre ingå och den egna institutionen får inte ha egen majoritet i betygsnämnden.
3. Avskaffande av regeln som hindrar tryckningsstöd för mer än 160 sidor (fakulteterna kan dock i vissa fall ha behållit regeln).
4. Återinförandet av licentiatexamen från och med 1985 (vid olika tidpunkter vid olika universitet).

Fler forskare?

Antalet doktorsexamina var av naturliga skäl få de första åren efter att det nya systemet införts. De som avlade examen då hade i regel gått över från det gamla systemet. Sedan mitten av 1970-talet har antalet doktorsexamina i nationalekonomi varierat kring en nivå på ca 12–13 om året. Det finns ingen klar tendens. *Tabell 1* visar variationerna över åren och dessutom fördelningen mellan olika universitet.

Av tabellen framgår att antalet är störst vid Stockholms, Lunds och Göteborgs universitet. Handelshögskolan är ensamt i en mellangrupp medan Uppsala och Umeå universitet har haft färre som avlagt examen. För såväl Uppsala och Umeå galler dock att relativt många av-

Tabell 1 Antal godkända avhandlingar enligt det nya systemet¹.

År	Universitet							Totalt
	Uppsala	Lund	Goteborg	Stockholm	Umeå	Handels- högskolan	Andra ² univ.	
1970	0	0	1	1	0	2	0	4
1971	0	0	0	1	0	0	1	2
1972	0	2	0	2	1	2	1	8
1973	1	1	0	1	0	1	1	5
1974	1	3	0	0	0	2	0	6
1975	2	1	3	5	0	3	0	14
1976	1	2	7	5	2	2	1	20
1977	0	4	3	2	1	1	0	11
1978	1	2	1	1	1	1	1	8
1979	0	2	3	2	0	3	0	10
1980	0	2	0	1	1	1	0	5
1981	2	3	1	3	2	2	1	14
1982	2	2	3	4	1	2	1	15
1983	0	3	3	3	1	1	1	12
1984	0	2	0	1	0	2	1	6
1985	1	6	0	2	0	4	1	14
1986	4	0	3	4	0	1	1	13
1987	3	4	2	3	0	0	3	15
1988	4	2	8	3	4	1	3	25
1989	2	0	2	1	4	3	0	12
Summa doktors- avhandlingar	24	41	40	45	18	34	17	219
Antal nya licentiat- avhandlingar	9	3	4	5	1	16	5	43

¹ Antal personer med godkända avhandlingar. I en del fall har två och i ett fall tre personer en gemensam avhandling.

² Sveriges Lantbruksuniversitet, Lantbruksfakulteten (8 doktorsavhandlingar, 3 licentiatavhandlingar), Sveriges lantbruksuniversitet, Skogsvetenskapliga fakulteten (7 resp 3) och TEMA-H Linköping (2 doktorsavhandlingar).

lagt examen under de senaste åren. Intressant att notera är också att inte så få avlägger doktorsexamen med national-ekonomisk inriktning utanför de traditionella universiteten och Handelshögskolan. Åtta personer har hittills doktorerat vid Lantbruksuniversitet i Uppsala, sju vid Lantbruksuniversitetet i Umeå och två vid TEMA-H vid Linköpings universitet. Jämfors rangordningen mellan universiteten enligt det nya och enligt det gamla systemet så är den största avvikelsen att Uppsala fallit från tredje till femte plats. Stockholm och Lund har fått fram

flest doktorsavhandlingar under båda systemen.

Antalet nya licentiatavhandlingar är 43 t o m år 1989. Merparten har lagts fram vid Handelshögskolan och Uppsala universitet, se Tabell 1. Den stora variationen mellan de olika universiteten kan främst förklaras med att den nya licentiatexamen inte har funnits lika länge vid de olika universiteten och att institutionernas inställning har varierat. Vissa institutioner uppmuntrar även de som planerar att gå vidare till doktorsexamen att lägga fram en licentiatavhandling, andra gör

Tabell 2 Antal personer med godkända avhandlingar i nationalekonomi 1895–1989.

Decennium	Gammal licentiatavhandling	Gammal doktorsavhandling	Ny licentiatavhandling	Ny doktorsavhandling
1895–99		2		
1900–09	10	4		
1910–19	10	9		
1920–29	27	8		
1930–39	17	7		
1940–49	37	7		
1950–59	36	16		
1960–69	59	18		
1970–79	39*	3**		88
1980–89	–	–	43***	131

* 1971–1974 (av dem en 1974)

** 1970–1973

*** 1985–1989

det inte. Kraven på en licentiatavhandling skiljer sig också sannolikt mer åt mellan universiteten än vad kraven på en doktorsavhandling gör.

Ett mål med reformen var som framgått att öka antalet forskarexamina, dock utan att några tal angavs. Av Tabell 2 framgår också att antalet verkligen har ökat. Under 1960-talet avlade 18 personer doktorsgraden medan 131 avlade en doktorsexamen under 1980-talet. Även om licentiatavhandlingarna inkluderas blir skillnaden mycket stor: 77 på 1960-talet jämfört med 174 under 1980-talet. (Här skall uppmärksammas att antalet personer med forskarexamen är lägre i båda fallen – flera har avlagt såväl licentiatexamen som doktorsexamen/grad.)

Ett sätt att undersöka om resultatet antalsmässigt är tillfredsställande är att studera relationen mellan resurser och resultat. Den viktigaste resursen är de studerande själva och deras tid. Fram till 1988 hade 959 personer registrerat sig som forskarstuderande i nationalekonomi vid universiteten och Handelshögskolan. (Lantbruksuniversitetet och TEMA-H ingår inte i denna jämförelse). Av dem hade 170 framlagt sina doktorsavhandlingar och 213 var fortfarande registrerade som forskarstuderande. 576 forskarstude-

rande hade alltså (formellt) lämnat forskarutbildningen utan att ta någon examen (bortsett från några få med licentiatexamen under åren 1985-87). Även om några dock reellt fortfarande kan vara forskarstuderande, är det uppenbart att majoriteten avbryter forskarutbildningen utan examen. Även talet på antalet aktiva studenter, som regelmässigt överstigit 200, är värt viss eftertanke. Med en examinationsfrekvens om 12–13 per år så visar det på långa studietider. Till denna fråga återkommer vi senare.

Det kan också vara rimligt att relatera antalet doktorsexamina till antalet handledare. Med 5–6 aktiva forskarstuderande per handledare så skulle det innebära lite drygt en doktorsexamen per handledare och år om normalstudietiden hade hållits. Antalet professurer och docenttjänster (högskolelektorat med inriktning mot forskning) i nationalekonomi är ca 50 för närvarande. (Här måste dock hänsyn tas till att många av tjänsterna är nyinrättade.) För få handledare verkar inte vara förklaringen till att få disputerar.

Yngre forskare?

Ett klart uttalat mål med det nya forskarutbildningssystemet var att sänka exa-

Tabell 3 Genomsnittsålder vid framläggande av avhandling 1895–1989.

Universitet	Gammal licentiat-avhandling	Gammal doktors-avhandling	Ny licentiat-avhandling	Ny doktors-avhandling
Uppsala	30,5	34,8	40,6	35,5
Lund	30,8	35,6	()	34,4
Göteborg	30,6	39,1	()	36,3
Stockholm	31,2	33,1	38,2	37,4
Umeå	()	–	()	35,8
Handelshögskolan	31,6	34,0	31,4	33,9
Totalt (inklusive andra universitet)	30,9	34,6	35,3	35,6

– inga observationer

() få observationer (farre an fem)

mensåldern. Inom humanistisk och samhällsvetenskaplig fakultet hade den genomsnittliga disputationens ålder i det gamla systemet närmast sig 40-årsgränsen. Rekryteringen till den nya forskarutbildningen skulle ske direkt efter grundexamen och forskarutbildningen skulle som nämnts ta 4–5 år.

Lyckades då reformen i syftet att få fram unga doktorer? Tabell 3 visar att så inte är fallet. Examensåldern är högre för dem med nya examina än den var för dem med gamla sett över hela 1900-talet. Nu är detta delvis vilseledande. Examensåldern inom det gamla systemet var högre under 1960-talet, dvs vid tiden för införandet av det nya systemet, än vid början av århundradet. I mitten av 1960-talet var genomsnittsåldern vid licentiatexamen 31,6 år och vid doktorsgrad 36,1 år. Under åren närmast efter reformen var också examensåldern lägre än den var för dem som disputerade under det tidigare systemet. Genomsnittsåldern – 32,6 år – var dock betydligt högre än den önskade dvs 28–29 år. Mer anmärkningsvärt är att disputationens ålder gradvis har stigit sedan dess för att mot slutet av 1980-talet uppgå till 37,6 år, dvs högre än i det tidigare systemets slutskede.³

Den höga genomsnittsåldern skulle i och för sig kunna vara förenlig med att inte så få disputerar vid tidiga år. Emellertid så har endast 16 av de 219 som avlagt en ny doktorsexamen varit 29 år eller yngre vid disputationen.

Den höga (och stigande) genomsnittsåldern beror både på att de som börjar forskarutbildningen är äldre än vad utredningen tänkte sig och att de forskarstuderande tar lång tid på sig. Medianåldern för nyinskrivna har under 1980-talet varierat mellan 26,5 och 28,5 år och tiden mellan antagning och examen har i genomsnitt varit 8–9 år.

Under hela perioden har en mycket stor del av de disputerade varit födda på 1940-talet. Totalt har ca två tredjedelar av alla som avlagt doktorsexamen i nationalekonomi varit födda på 1940-talet.

I utredningar under de senaste decennierna har betonats att andelen kvinnliga forskare borde öka. Det har den också

³ Situationen är inte unik för ämnet nationalekonomi. De som disputerar i sociologi är enligt en undersökning av Swedberg [1988] ännu äldre.

Tabell 4 Avhandlingar i nationalekonomi efter kön.

	Gammal licentiatavhandling		Gammal doktorsavhandling		Ny licentiatavhandling		Ny doktorsavhandling	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Män	222	96,9	71	97,3	34	79,1	200	91,3
Kvinnor	7	3,1	2	2,7	9	20,9	19	8,7
Samtliga	229	100	73	100	43	100	219	100

gjort inom nationalekonomi jämfört med inom det gamla systemet. Se *Tabell 4*.

Hittills har dock något mindre än tio procent av de som har disputerat varit kvinnor. Andelen kvinnor bland dem som avlagt en ny licentiatexamen är dubbelt så hög, 20 procent. Detta kan eventuellt tolkas som att en förändring håller på att ske. En alternativ mindre positiv tolkning är att kvinnor oftare avslutar forskarutbildningen med en licentiatexamen utan att gå vidare till en doktorsexamen.

Ett nytt slags avhandlingar?

Det nya systemet skulle leda till ett nytt slags avhandlingar. Här skall enbart beröras några yttre drag hos de nya avhandlingarna, någon kvalitetsbedömning görs inte.

Ett medel för att korta studietiden var att minska avhandlingarnas omfång. 160 sidor var tänkt som en övre gräns. Avhandlingarna har blivit kortare – 231 sidor i genomsnitt (per avhandlingsförfattare) jämfört med 324 för de gamla doktorsavhandlingarna. 231 sidor är dock 44 procent högre än den tänkta övre gränsen och endast 20 procent av avhandlingarna är 160 sidor eller kortare. En jämförelse av avhandlingar med olika examinationsår visar på en mycket svag trend mot kortare avhandlingar. Det kan i sin tur hänföras till att en ökad andel av avhandlingarna är avfattade på engelska. Dessa har i regel varit något kortare.

Sammanläggningsavhandlingar upptrades i förslaget till det nya syste-

met. En sammanläggningsavhandling skall bestå av artiklar som är publicerade eller antagna för publicering samt en sammanbindande inledning. Hittills har endast fyra sammanläggningsavhandlingar godkänts i nationalekonomi. En orsak är säkert den tid det i regel tar att få artiklar antagna för tidskriftspublicering. Betydligt vanligare är en icke officiell form av sammanläggningsavhandling där de i avhandlingen ingående kapitlen är utformade som fristående artiklar tänkta för senare tidskriftspublicering eller där vissa kapitel men inte andra är publicerade eller antagna för publicering.

Tryckningsförfarandet har blivit förenklat jämfört med tidigare. Det bör ha verkat för kortare studietider. Variationerna är dock stora båda mellan och inom universiteten. Vissa institutioner har tidvis tillämpat en tvåstegspublicering med en avhandlingsversion i enklare utförande och en senare omarbetad version i något mer bearbetad form där bl a fakultetsopponentens synpunkter har kunnat beaktas.

Få avhandlingar kan nå en större läsekrets om de är avfattade på svenska. Utredningen om det nya forskarutbildningssystemet framhävde önskvärdheten av att avhandlingarna publicerades på ett språk som gjorde dem tillgängliga internationellt, dvs i praktiken på engelska. Som framgår av *Tabell 5* så har detta mål uppnåtts.

Närmare två tredjedelar av de nya avhandlingarna har skrivits på engelska. Trenden går också klart i riktning mot en

Tabell 5 Avhandlingar i nationalekonomi efter språk.

	Gammal licentiatavhandling		Gammal doktorsavhandling		Ny licentiatavhandling		Ny doktorsavhandling	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Svenska	201	91,0	51	69,9	19	44,2	81	37,0
Engelska	18	8,1	16	21,9	24	55,8	138	63,0
Tyska	2	0,9	6	8,2	0	0,0	0	0,0
Samtliga	221	100	73	100	43	100	219	100

Tabell 6 Avhandlingar i nationalekonomi 1895–1989 efter ämnesområde.

Ämnesområde	Gammal licentiatavhandling		Gammal doktorsavhandling		Ny licentiatavhandling		Ny doktorsavhandling	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
General Economics; Theory; History; Systems (0)	67	30,3	32	43,8	4	9,3	27	12,3
Economic Growth; Development; Planning; Fluctuations (1)	23	10,4	3	4,1	2	4,7	29	13,2
Quantitative economic methods and data (2)	8	3,6	2	2,7	2	4,7	9	4,1
Domestic monetary and fiscal theory and institutions (3)	22	10,0	10	13,7	3	7,0	14	6,4
International economics (4)	20	9,0	6	8,2	5	11,6	25	11,4
Administration; Business finance; Marketing; Accounting (5)	1	0,5	0	0,0	0	0,0	3	1,4
Industrial organization; Technological change; Industry studies (6)	25	11,3	8	11,0	3	7,0	29	13,2
Agriculture; Natural resources (7)	8	3,6	2	2,7	12	27,9	34	15,5
Manpower; Labor; Population (8)	21	9,5	7	9,6	10	23,3	27	12,3
Welfare programs; Consumer Economics; Urban and regional economics (9)	26	11,8	3	4,1	2	4,7	22	10,0
Totalt	221*	100	73	100	43	100	219	100

* Det totala antalet är 229 men det har inte varit möjligt att erhålla uppgifter om avhandlingstitel för 8.

Anm: Ämnesområden enligt *Journal of Economic Literature*.

Källa: Se Tabell 1.

allt större andel avhandlingar på engelska. Av de som presenterades 1985-89 var närmare 80 procent på engelska. Tabell 5 visar också att inte så få avhandlingar inom det tidigare systemet var avfattade på tyska, ingen av dessa är dock från efterkrigstiden. Inga avhandlingar i nationalekonomi inom det nya systemet har publicerats på andra språk än svenska och engelska.

Det är komplicerat att göra en mer sofistikerad jämförelse av avhandlingarna nu och förr. Tabell 6 ger en indelning efter ämnesområde enligt det system *Journal of Economic Literature* tillämpar. Varje avhandling har därvid klassificerats på endast ett ämnesområde även om många skulle kunna hänföras till två eller fler områden.

Den mest markanta skillnaden är att de äldre avhandlingarna, såväl licentiat- som doktorsavhandlingar, oftare behandlar generell ekonomisk teori; t ex generell makroekonomisk eller mikroekonomisk teori. De nutida avhandlingarna har mer avgränsade områden, vilket inte hindrar att det inom respektive område kan rora sig om teoretiska avhandlingar utan empiriska tillämpningar. Ett tillämpningsområde som fått ökad betydelse är jordbruks- och naturresursekonomi. Det beror delvis på att avhandlingarna från Sveriges lantbruksuniversitet tillkommit men delvis också på att på fler avhandlingar från de andra universiteten behandlar detta ämnesområde.

Att få avhandlingar klassificerats under rubriken "kvantitativa ekonomiska metoder och data" beror inte på att få avhandlingar använder denna typ av metoder. Tvärtom är det så att en mycket stor del utnyttjar ekonometrisk metodik. Få avhandlingar är däremot huvudsakligen inriktade på metodutveckling. Denna typ av avhandlingar har i Sverige främst lagts fram inom ämnet statistik.

En jämförelse mellan universiteten visar på betydande skillnader. Generell teori och internationell ekonomi är t ex

klart överrepresenterade vid Stockholms universitet; utvecklingsekonomi och ekonomisk forskning om den offentliga sektorn vid Lunds universitet; industriell ekonomi vid Göteborgs universitet och arbetsmarknadsekonomi vid Umeå universitet.

Ändrad examensform?

Ett medel för att förkorta utbildningstiden var förändringar av examinationssystemet. Det tidigare systemet hade graderade betyg, en betygsnämnd och beslut i fakulteten. Avhandlingen granskades av två opponenter, en av dem utsedd av fakulteten.

I det nya systemet blev godkänd och underkänd de enda betygen och en examinator, i regel handledaren, avgjorde själv betyget. Avhandlingen skulle granskas av en opponenter utsedd av fakulteten. Granskningen skulle ske i seminarieform.

Efter en del problematiska avhandlingar (i pedagogik) återinfördes betygsnämnden 1974 och efter ytterligare en problematisk avhandling (i sociologi) förändrades 1984 sammansättningen av betygsnämnden så att handledaren inte får vara medlem och den egna institutionen inte längre får ha majoritet i betygsnämnden. Det kan ses som en skärpning av granskningen och därmed av kraven på avhandlingarna.

Tidigare togs opponenter ofta från det egna universitetet. En docent hade också skyldighet att åta sig uppdrag som opponenter vid den egna fakulteten. I förslaget till det nya systemet förordas starkt att opponenter skall hämtas utanför den egna institutionen. Tabell 7 visar var opponenterna har hamtats ifrån.

Av tabellen framgår att det tidigare mönstret har brutits. Det är ovanligt att opponenter kommer från samma universitet som respondenten. En noggrannare granskning visar också att det främst förekom de första åren efter införandet av det nya systemet men att det nu nastan inte

Tabell 7 Fakultetsopponent på disputationer i nationalekonomi

Opponent från	Gammal doktors- avhandling	Ny licentiat- avhandling	Ny doktors- avhandling
<i>Samma universitet</i>	35	5	13
<i>Annat än samma universitet</i>			
Uppsala universitet	2	5	6
Lunds universitet	1	3	15
Göteborgs universitet	3	3	7
Stockholms universitet	4	4	15
Umeå universitet	0	3	14
Handelshogskolan	7	4	8
Annat svenskt universitet	0	3	3
Sverige i övrigt	6	5	19
Danmark	3	1	20
Norge	9	2	37
Finland	1	0	3
Storbritannien	0	1	15
USA	2	3	28
Annat utland	0	1	16
Summa	73	43	219

alls förekommer. Även för den nya licentiatexamen, där också avhandlingen granskas av en fakultetsopponent, hämtas opponenter i det stora flertalet fall från ett annat ställe än det egna universitetet.

Majoriteten av opponenter kommer från utlandet och merparten av dem från fyra länder: Danmark, Norge, Storbritannien och USA. Mest överraskande är kanske att så få opponenter kommer från Finland. En jämförelse mellan universitetet visar inte på några stora skillnader. Den mest markanta avvikelserna är en mycket stor andel norska opponenter vid Göteborgs universitet.

På licentiatavhandlingar kommer i merparten fall fakultetsopponenterna från Sverige. Av de åtta opponenter som kommit från utlandet har sju kommit från de fyra ovan nämnda länderna.

Tidigare varade en disputation i regel i flera timmar, nu är tiden nästan alltid två timmar. I detta avseende har reformen lyckats med att få disputationerna mer seminarielika. Däremot är formen i övrigt densamma som tidigare. Inlägg utöver fakultetsopponentens framställning är få. "Extraopponenter" är sällsynta.

Några slutsatser

En jämförelse mellan mål och resultat visar på måluppfyllelse i vissa avseenden men inte i andra. (Här bör man vara medveten om att de angivna målen är av mycket olika art.)

Målen har nåtts helt eller i betydande utsträckning i följande avseenden:

1. Antalet avhandlingar har blivit fler än under det tidigare forskarutbildningssystemet. Med tanke på antalet forskarstudier och antalet handledare är antalet dock inte imponerande.
2. Avhandlingar skrivs nu huvudsakligen på engelska och utvecklingen har kontinuerligt gått i denna riktning.
3. Opponent hämtas i det nuvarande systemet i regel utanför den egna institutionen och universitetet.

Målen har däremot inte alls eller endast i liten utsträckning uppfyllts i följande avseenden:

1. De nya doktorerna är inte som avsett avsevärt yngre än de som disputerade

- enligt den gamla ordningen. De är tvärtom äldre.
2. Andelen kvinnliga doktorer är visserligen högre än tidigare men uppgår inte ens till tio procent.
 3. Avhandlingarna har visserligen blivit något kortare men överstiger i genomsnitt mycket markant den önskade övre gränsen om 160 sidor.
 4. Sammanläggningsavhandlingar är fortfarande en sällsynthet.
 5. Examinationen sker i huvudsak som tidigare med enbart opponent och respondent som agerande. Likheter med ett vanligt seminarium är mycket små.

Utredningen angav 28–29 år som normal ålder för disputation. Det är självklart oproblemiskt att en del avlägger examen vid betydligt högre ålder. Det är viktigt att det finns möjligheter att påbörja forskarutbildning i nationalekonomi efter att ha haft andra yrkeserfarenheter. Svensk nationalekonomisk forskning uppvisar flera sådana exempel, av vilka Wicksell är det mest välkända. Betydligt allvarigare är att så få börjar direkt efter grundexamen och att tiden mellan antagning till forskarutbildning och examen är så lång.

Vad kan göras? Här skall redovisas några förslag:

Möjligheterna till studiefinansiering under forskarutbildningen bör förbättras. Såväl antalet som får stöd som ersätt-

ningsnivån bör öka.Handlednings- och seminarieverksamheten kan sannolikt organiseras bättre på många håll. En viktig förklaring till de långa studietiderna är troligen de krav som reellt ställs på avhandlingarna: en längre monografi. Här är det viktigt att försöka bryta den implicita normen och uppmuntra kortare avhandlingar, t ex avhandlingar av sammanläggningstyp men där de ingående artiklarna ännu inte är publicerade eller antagna för publicering. Andelen kvinnor bland doktorander och disputerade ökar mycket långsamt. Än färre än antalet kvinnliga doktorer är antalet kvinnliga opponenter och hittills har inte någon som disputerat haft en kvinnlig nationalekonom som handledare. Det är möjligt att monstret bryts först när kvinnor börjar få docentjänster och professurer.

Referenser

- Swedberg, R, [1988], "De nya doktorsavhandlingarna i sociologi 1969 – 1986", i *Brytpunkt, Sociologin i Sverige*. HSFR, Stockholm.
- Wadensjö, E, [1984], "Erfarenheter av den nya doktorsexamen". *Ekonomisk Debatt*, Årg 12, Nr 5.
- Wadensjö, E, [1986], "Den nya doktorsexamen: Addendum". *Ekonomisk Debatt*, Årg 14, Nr 1.
- Wadensjö, E, [1990], "Recruiting a New Generation". Under utgivning i Engvall, L, (red), *Economics in Sweden*.